

kočasni janičarski aga v Kaniži. S ključem, ki ga je pripel za zlato verižico osvoboditelj Ibrahim, naj isti aga odpira in zapira trdnjavo. Takega odlikovanja ne pozna turška vojna zgodovina; to pa je ravno najboljši dokaz, koliko so Turki cenili to osvojeno trdnjavo.

Po dokončanih bojih je odšla turška vojska zopet v zimovišče pri Belem gradu, a naša vojska se je odpotila od Kaniže proti Čakovcu po raznih potih, ker so bile ceste polne mrličev; velik del pešcev je namreč popadal med potjo od gladu in zime. Trdi se, da je na ta način v treh dneh propalo do 2000 mož. Šele, ko so prišli do Unce, so počili na posestvih Jurja Zrinjskega. Večji del njih je odrinil čez nekaj dnij proti Ptuj in Radgoni. Strogo jim je bilo zapovedano, naj ne delajo škode po zemljah cesarjevih. Zategadelj so se hitro razšli, ali raznesli so tudi na razne kraje kužne bolezni. Celo v Ljubljano so zatrosili bolezen, ki je tako hudo razsajala, da ni bilo v mestu hiše, kjer ne bi bili imeli to leto mrliča. (Liber Archivii G. J. Labacensis. Str. 57.).

Nadvojvoda Ferdinand je bil dolgo časa radi tega žalostnega konca svojega podjetja vedno potr in molčljiv, dokler ga ni pri neki pojedini Vuk Eggenberg potolažil z besedami: »Naj se Vaša presvetlost s tem tolaži, da Vaše vojske ni pregnal od Kaniže sovražnik, marveč slabo vreme.« To ga je nekoliko potolažilo. Toda ko so sledeče leto zopet turške čete zahajale tja do Radgone, je moral nadvojvoda misliti, kako bi se dalo namesto izgubljene Kaniže utrditi drugo mesto. To se pa ni posrečilo, ker je premalo pomoči prihajalo od sosedov in samega cesarja. Šele mir, sklenjen v Žitva Dorogu leta 1606., je osvobodil nekoliko slovenske dežele vednega strahu pred Turki.

„Ki“ v Prešernovih pesmih.

V prvi številki letošnjega »Zvona« smo brali veselo napoved, da Bambergova knjigarna - založnica pripravlja za velikonočne piruhe Slovincem ilustrovano izdajo Prešernovih pesmij, češ, da bode to izdaja, ki se bo lahko položila na vsako salonsko mizo, dostojna prvega našega pesnika. Zares vesela je bila ta novica, vendar se mi zdi umestno opomniti, da k dostojnosti nove izdaje našega Prešerna treba razen umetniško dovršenih ilustracij zlasti tudi kritično urejenega teksta. Tudi komentarja ali tolmača bi bilo želeli, kajti tudi neizobražen Slovenec utegne najti v Prešernu več ali manj temnih mest, ki mu ne bodo na prvi mah razumljiva. Da je res tako, dokazujejo različne navzkrižnosti v tekstu Prešernovih pesmij, izdanih leta 1847., in izdanih leta 1866. Nečem sicer dvomiti, da je pri napovedani

novi izdaji poskrbljeno tudi za dovršenost v tekstu; vendar naj navedem eksakten vzgled, kako bi utegnil še v novi izdaji postati tekst našega klasika pomanjkljiv, kakor je včasih nedostaten in nedosleden v izdaji Jurčič - Stritarjevi. Toda k stvari!

Slovenščina ima na relativnem zaimku *kū* (Mik. Et. Wtb. 151) osnovano veznico *kū* (*ki* = *ko*, *kadar*, *ako*, *ker*; gr. *ὅτι, ὅς, ὅτε, εἰ*; lat. *cum*). Izgovarja se ta veznica poluglasniško *kū*, pišemo pa jo sedaj *ko*, a Prešeren jo je pisal *ki*, jednako kakor relativni zaimek *ki* (*qui, quae, quod*), s katerim je seveda prvotno jednaka. — Primeri v tem oziru analogno razmerje med deklarativno in vzročno veznico *ὅτι*, pa med indirektno vprašalnim in splošno oziralnim zaimkom *ὅτι* v grščini, ali med veznico *daß* in oziralnikom *das* v nemščini. Različna pisava ima jedino le namen, označiti različno funkcijo istega prvotnega oziralnika. — Prešeren je torej pisal razen relativnega zaimka *ki* tudi „veznico“ *ki*, s katero je uvajal temporalne (*ὅτε, ὅς, cum*), kondicionalne (*εἰ, si*) in kavzalne stavke (*ὅτι, ὅς, cum*), n. pr.

Mársikdej, *ki* ti tvoj ljúbi zapôje (17. 13)

Se v slávi, *ki* zgrúdi

Ga smèrt, prerodí. — (26. 11)

Nevésto *ki* objámem (65. 15)

Kí te vodíla ni le stára véra (175. 15)

Zdaj in *ki* mi odpáde trúpła péza (189. 20)

Ko zárija, *ki* jásen dán obéta,

Zarumení podóba njéna bléda (177. 5)¹⁾

Tri zanimive vzglede o veznici *ki* imamo v Prešernovi »zdravljici« (Čbelica V. str. 27.).

Živé naj vsi naródi,
Ki hrepené dočákat' dan,
Kí koder sónce hódí,
Prepir iz svéta bo pregnán,
Kí roják
Prost bo vsák,
Ne vrág, le sósed bo meják!

V Jurčič-Stritarjevi izdaji so dotični verzi izpremenjeni tako-le:

Da, koder solnce hodi,
Prepir iz sveta bo pregnan;
Ko rojak
Prost bo vsak — in

Nazádnje še, prijatli,
Kozárce za-se vzdignímo,
Ki smo zato se zbrat'li,
Kí dobro v sercu mislímo;
Dokaj dní
Naj živí
Vsak, kar nas dobríh je ljudí! —

Nazádnje še, prijatli,
Kozarce záse vzdignímo,
Ki smo zato se zbrat'li,
Kér dobro v sreci mislímo.

V pesmi »Janezu N. Hradeckitu« (!) — [Novice III. št. 27.] beremo:

Bežati moraš, óti al ne óti,
Si mislil si, *ki* si se dela lotil,
Z cesarsko pomočjó dat' strah mokróti.

¹⁾ Izdaja iz leta 1866. ima: »Ko zarja, *kader* jasen dan obeta«.

Na vseh tu navedenih mestih je v Jurčič-Stritarjevi izdaji Prešernov *ki* nadomeščen s sedaj navadnejšo obliko *ko* (oziroma z *da*, *kadar* in *ker*). Proti tej nadomestitvi nimamo glede razumljivosti ničesar ugovarjati, samo dosledno izvedena naj bi bila. Po teh izpremembah bi namreč človek sodil, da je hotel urednik Prešernovih poezij rabiti *ki* samo za pridevni relativum, za prislovni relativum pa da mu služi *ko*. — Toda najti je v Prešernovih poezijah i takih mest, na katerih je izdaja iz leta 1866. pridržala obliko *ki*, ker se sicer ta *ki* dá pač tolmačiti kot navaden zaimenski oziralnik, a vender ni neverjetno, da imamo i na teh mestih vzročne in pogojne stavke, a ne pridevnih.

V epigramu »Nekim pevcam duhovnih pesem« se mi zdi *ki* vzročnega pomena (= ker):

Rés je duhovna, in rés pésem ní váša duhovna,

Dúh praznôte *ki* imá, bôžjega prazna duhá.

Ravno tako bi se dalo soditi o Črtomirovih besedah (189. 1):

Prav práviš, da ne smém jez úpat' sréče,

Ki védno je in bó sovražna mēni

In takisto konci njegovega govora (189. 16):

Nespámetna bilà bi z máno zvéza,

Ki me pregánja védno sréče jéza.

V šesti gazeli (122. 7) je *ki* menda temporalna veznica (= ko):

In vojšák, *ki* ga trobénta vábi med kanónov gróm,

Káj plačilo bó vročine, rán in žéje, sám ne vé.

Primeri v tem smislu sledeči verz analognega razmerja:

In kupec po svéti hódi, ál pa kaj dobička bó,

Za blagó *kadēr* gotóve dnárje štéje, sám ne vé.

Za temporalno veznico bi jaz smatral besedico *ki* v naslednjih besedah osemnajstega soneta:

V zidéh tak podertíje zapušéne

Rastéjo včasíh róže *nevesélo*,

Ki jim kropív kardélo réjo vzélo.

Jednako sodim o naslednjih besedah trinajstega soneta:

Obdájale so vtèrjene jih skále,

Ko *nékdaj* Orfejovih strún glasóve,

Ki so jim ljúdstva Trácije siróve

Krog Hêma, Ródope bilé se vdále.

Ne vem sicer, katerih vodil se misli držati obetana izdaja, ali hoče ponatisniti neizpremenjen Prešernov tekst, ali pa ga prikrojiti po sedaj veljavnih pravopisnih pravilih. V tem slučaju pač smemo pričakovati, da bo vladala v vseh izpremembah vsaj tolika doslednost, da, če se na nekatereh mestih zameni *ki* s *ko* (oziroma s *kadar*, *ker* i. t. d.), se to zgodi tudi na onih mestih, kjer je v izdaji iz leta 1866. še ostal *ki*, kateri *ki* se pa ne dá tolmačiti kot navadni pridevni oziralnik, ampak kot veznica.

Če se tekst nič ne izpremeni, je seveda razlaganje čitateljeva stvar; če se pa izpremeni, tedaj je v tej izpremembi neka razlaga obsežena, in gledati je uredniku na to, da ta razlaga ni napačna. Vsekakor pa treba vsaj nekaj doslednosti. —

Na sledečih treh mestih mislim, da je *ki* mogoče smatrati jedino le za veznico, ne pa za atributivni oziralnik.

O znanem verzu iz Čopove elegije (96. 5.).

Niso suhé nam prijátlam očí, *ki* se spómrimo tēbe

povedal sem že svoje mnenje v Ljublj. Zv. XIII. 693., dokazujoč, da je jedino perfektivni glagol »spomnimo se« na tem mestu upravičen, in da zavisni stavek ni atributivno določilo besede »prijatlam«, nego da je temporalen stavek opetovalno-pogojnega pomena (= kadarkoli se spomnimo tebe).

V pesmi »prva ljubezen« je posebno zanimiva tretja kitica, ki slove:

Naměst iskát' zavétje v trúmi gósti,
Kí nji podobna stála je přèd máno,
 Ki je od njé na zádnji pétik v pósti
 Petrárkovo bíló sercé užgáno,
 Poglédá njén'ga vžíval sim sladkósti,
 Doklēr de je sercé dobílo ráno i. t. d.

Mislim, da jo je razlagati tako-le: Bilo je véliki teden leta 1833. Pesnik naš je obiskaval božje grobe po ljubljanskih cerkvah ter prišel na svojem obhodu tudi v Trnovsko cerkev. (Glej šesti sonet: »Je od vesel'ga čása tēklo léto«). In glej, ravno tja »peršlá lepôte rájske je devíca«. On pa ne da bi iskal zavetja pred Amorjevo puščíco v gosti trumi, t. j. ne da bi se med občinstvom razgledal in razmislil, užival je sladkosti njenega pogleda, ko je Lavri podobna stala pred njim, ter je pil sladke njene poglede tako dolgo, da je srce dobilo rano, ki ga peče brez hladila noč in dan, in kateri ni dobiti leka nikjer. — Da bi se stavek: »*Ki nji* podobna stala je pred mano« oziral na prednji samostalni »truma«, je vsekakor nemogoče (gosta truma Laver in Julij!!); da bi se pa nanašal na oni cele tri verze pozneje stoječi zaimék »njen'ga«, to se pač tudi nikomur ne more zdeti verjetno. Tudi ta *ki* je torej temporalna veznica, a ne relativni zaimék (= als sie — wie eine zweite Laura — vor mir stand).

V ednajstem sonetu »Iz krájov níso, ki v njih sónce síje« imamo zopet v tretji kitici časovno veznico:

Kjer poroséno od ljubézni číste
 Kalí, kar zláhtniga je, žéne zale,
 Ko, *ki* budí dih pomledanjski liste.

Parafrazujmo tako-le: Prešernove pesmi, Juliji v čast zložene, niso iz solnčnih krajev, kjer, porošeno od čiste ljubezni, vse, kar je zlahtnega, žene zale kalí, jednako kakor v solnčni spomladi vse bujno klije in poganja, k o

pomladanjski dih liste budí in popke preza. Ponatisk iz leta 1866. bi bil moral dosledno z drugimi izpremembami tudi na tem mestu *ki* izpremeniti v *ko* (ozir. kadar), kajti ta *ki* ni pridevni oziralnik, vsaj bi se kot tak niti ne imel kam ozirati! Urednik Prešernovega teksta je morda v tem slučaju z namenom pridržal obliko *ki*, ne, ker bi se ne bil dovolj vglobil v slovnično tolmačenje teh besed, ampak, ker se je hotel ogniti kakofonije: »Ko ko budi . . .«. Toda tu nastane vprašanje, ali bi pa ne kazalo Prešernovega primerjalnega *ko* nadomestiti s sedaj navadnim *kot*? Ta *ko ki* (= kot ko, kot kedar) je popolnoma sličen Homerjevemu $\omega\varsigma \ \delta\tau\epsilon$ (= wie wann), ki se tako pogosto nahaja pri uvajanji prispodob.

S to kratko črtico seveda niso še določene meje med pridevnimi in prislovnimi relativnimi stavki. — Za to pot to zadostuj!

L. P.

LISTEK.

Novi grobovi. Slovenska domovina je izgubila zopet nekaj zvestih sinov.

Na Malem Strmecu pri Vrbi na Koroškem je, šele 42 let star, umrl gosp. *Josip Lendovšek*, c. kr. gimnazijski profesor v Beljaku, slovenski pisatelj, prezaslužen in navdušen rodoljub, zapustivši soprogo in štiri nepreskrbljene otročiče. To v igred, meseca malega travna, se ga je lotila bolezen v želodcu, kateri je sledila mrzlica, in iz katere se je izcimila naposled sušica. Bil je že nekoliko okreval, pa na nekem izletu se je zopet preveč pregrel, nato pa hitro ohladil, in sedaj se je bolezen povrnila ter se ni dala več pregnati. V nedeljo dne 22. kimovca smo ljubega nam pokojnika spremljali k zadnjemu počitku z Malega Strmca v Dvor. Pogreb je bil veličasten: udeležilo se ga je okoli 2000 oseb vseh stanov, 24 čč. gg. duhovnikov, mnogo posvetne gospode, največ pa kmetov. Družbo sv. Cirila in Metoda sta zastopala čč. gospoda *Tomo Zupan* in *Anton Žlogar*, družbo sv. Mohorja pa gospoda prof. *Ivan Hutter* in dr. *Jak. Sket*.

Pokojnik je bil rojen v Rogatcu na Štajerskem. Šolal se je v Celju, višje gimnazijske razrede pa je dovršil v Mariboru. Podpiral ga je njega brat Miha Lendovšek, sedaj župnik v Makolah, znani izdajatelj Slomšekovih spisov; največ pa si je z lastno močjo dalje pomagal. Vseučilišče je pohajal v Gradcu, kjer se je učil klasiške in slovanske filologije. Po dovršenih izpiti je bil suplent na I. državni gimnaziji, nato pa je dobil službo profesorsko v Beljaku.

Leta 1890. je izdal za Nemce v c. kr. šolski zalogi »Slovensko slovnico (slov. Elementarbuch) za srednje šole in učiteljišča« in spisal kratek navod, kako se naj po induktivni ali analitični metodi poučuje.

Drugi del te knjige: čitanka za Nemce, ki se uče slovenščine, je ostavil v rokopisu.

Zbral je povesti in pesni za mladino iz Jarnikovih spisov za Ciril-Methodovo družbo (kar pa še ni prišlo na svetlo). Sploh je bil na polju slovenskega jezikoslovja in leposlovja pridno delaven in je spisal več krajših beletrističnih spisov, ki se pa po večini nahajajo še v njegovi zapuščini v rokopisih, katere bode treba dati pregledati ter prirediti za tisk.